

Hjortevildtagre

Af vildtbiolog, cand.scient. og skovejer Egon Bennetsen

Vildtagre øger udbudet af værdifuldt foder til hjortevildtet. Vildtet har ikke behov for at vandre nær så langt i sin søgning efter føde, og skaderne på skovtræer og markarealer begrænses.

"Åbne naturarealer" har ofte meget ringe foder-værdi for kron- og dåvildt.

Artiklen giver udførlig vejledning i anlæg af vildtagre på mager sandjord, baseret på mange års erfaring.

Inspirationen til denne artikel fik jeg i forbindelse med den voksende debat om den stærkt stigende jyske kronvildtbestand. Der er her fremkommet forslag om, at statsskovdistrikterne påtager sig et ansvar for at fremskaffe foderafgrøder på statskovenes egne arealer.

Skov- og Naturstyrelsen har her bl.a. fremhævet, at det på eventuelt tilgængelige arealer i magre, tørkede midt- og vestjyske plantager slet ikke er muligt at producere attraktivt foder.

Jeg vil derfor i denne artikel fremlægge en model for anlæg og vedligehold af vildtagre med et foderudbud af høj kvalitet og kvantitet. Alt på en ekstremt mager udgangslokalitet og med meget moderat anvendelse af sprøjtemidler og handelsgødning.

Det fremlagte er ikke et resultat af videnskabelige målinger. Det er alene mine subjektive erfaringer baseret på teoretiske studier, kombineret med mere end tyve års praktisk arbejde med forskellige typer af vildtagre.

Fig. 1. Vildtager delt i A- og B-parcel. Dækafrøde til venstre, udlægsafgrøde til højre. 26/9-08.

Anlæg af sådanne vildtagre kræver passion for hjortevildt, en tilbagevendende indsats, såvel arbejdsmæssigt som økonomisk, samt et pragmatisk natursyn. De stærkt stigende bestande af kron- og dåvildt vidner i sig selv om, at den nødvendige interesse for hjortevildtets trivsel er til stede blandt skovejterne. Store jagtlejndtægter, samt høj prissætning af skove med hjortevildt underbygger dette.

Placering og størrelse af vildtagre

På spørgsmålet om hvor man skal placere vildtagre, kan jeg svare meget kort: Overalt hvor det er lovligt og muligt.

Næsten uanset hvor mislykket en vildtager er, vil kron- og dåvildt langt foretrække kulturgræsarter frem for sammenlignelige naturgræsser. For råvildtet derimod er forholdene mere komplicerede, fordi det er en mere selektiv, knop-, skud-

-, og urteæder, som størstedelen af året undgår græsarterne.

Det vigtigste er, at man samlet set har et areal af en sådan størrelse, at græsningstrykket året rundt er så tilpas, at der til stadighed er højkvalitativt foder til rådighed, jævnt fordelt over skoven. Arbejdsmæssigt er det en fordel, at den enkelte mark har en rimelig størrelse og form.

Der er ingen tvivl om, at vildtet foretrækker solbeskinnede afgrøder frem for afgrøder, der konstant ligger i skygge. Men selv afgrøder i skygge bliver ædt.

På vores skovejendom som er på 66 ha og ligger i Thy, udgør de skovbevoksede arealer 50 ha, hede 6 ha, mose og andet 3 ha. Dertil kommer 27 vildtagre med et samlet areal på 7 ha, varierende i størrelse fra 300 m² til 1 ha.

Vil man maksimere sin råvildtbestand, er det – på grund af råvildtets territoriale adfærd – vigtigt

Fig. 2. Vildtager tilsået medio juli. Ageren er beliggende på lav, veldrænet jord med god mulddybde. Udgangsmateriale: Flyvesand. 26/9-08.

Fig. 3. Samme ager som i fig. 2 efter ydeligere en måneds brug af kron-, då- og råvildt. 25/10-08.

Fig. 4. Vildtager tilsået medio juli. Ageren er anlagt på højtliggende, mager, tørketruet sandjord med ringe humusindhold. Udgangsmateriale: Flyvesand. 26/9-08.

Fig. 5. Samme ager som i fig. 4 en måned senere. Har kun været anvendt af råvildt p.g.a. nærhed til stuehus. 28/10-08.

med mange vildtagre jævnt fordelt i skoven. For det større hjortevildt er dette mindre vigtigt, men det er med til at sprede bestanden og sikre, at der overalt er lettilgængelig føde til rådighed døgnet rundt. Dette kan måske være med til at minimere eventuelle skader på skoven.

Selv om ingen af markerne altså er særligt store, ses det meget tydeligt, at afgrøderne først forsvinder på de marker, der ligger som smalle striber rundt om tykningerne.

For at man kan sammenligne med egne forhold, kan jeg oplyse, at den gennemsnitlige bestand af hjortevildt på ejendommen pr. 1. april udgør ca. 5 stk. kronvildt, 5 stk. dåvildt og 35 stk. råvildt. Ejendommen ligger i Hjardemål Klit i det nordlige Thy, og tætheden af råvildt er nok

mindst 5 gange større end i flere af de omliggende klitplantager.

Dyrkningssystem

Jordbundsmæssigt er udgangspunktet flyvesand overalt. Det dækker imidlertid over en variation fra grundvandsnære lavbundsarealer, til højtliggende, ekstremt tørre, af-føgne sande.

Hovedsigtet har hele tiden været, at samtidig med at vildtet skulle tilbydes et attraktivt foder på vildtagrene året rundt, skulle der samtidig sikres en overskudsproduktion af organisk materiale til at forøge jordens humusindhold og mulddybde. Deraf følger en øget tørkeresistens og næringsstofbinding.

Det er en udbredt praksis at anlægge vildtagre i det tidlige forår,

samtidig med at landmændene sår vårafgrøder. Det giver i bedste fald et fødeudbud som er samtidigt med de vilde planters, og i værste fald – på fattige tørkeramte arealer – ren misvækst af svagt udviklede planter, der hurtigt bliver ædt. En senere regnfuld periode kan da give udvaskning af næringsstoffer.

Mit dyrkningssystem er væsentligt anderledes, og det bygger på 4 hovedprincipper:

1. Samme blandingsafgrøde på alle vildtagre

Der sås blandingsafgrøder fordelt på dels en dækafrøde, hovedsageligt bestående af et-årige arter, dels en udlægsafgrøde af flerårige arter. Blandingen er sammensat, så de enkelte arter har forskellig udviklings-

Fig. 6. Kløvergræs i 2. år. Udlagt som udlægsafgrøde medio juli 2007. Samme jordbund som fig. 2 & 3. 14/9-08.

Fig. 7. Naturareal med bjergrørhvene. Foderværdien for kronvildt er begrænset. 28/10-08.

hastighed, og dermed fortløbende tilbyder vildtet godt foder.

Samtidig kan vildtet selektere efter den enkelte vildtarts og det enkelte dyrs behov. En mulighed som dyrene ivrigt benytter sig af, da de forskellige afgrøder har forskelligt næringsindhold.

Endelig har de enkelte afgrøder et forskelligt optag af næringsstoffer. Derfor udnyttes næringsstofferne mere effektivt end ved dyrkning af en enkelt afgrøde på den pågældende mark.

At den samme blanding bruges på alle marker, skyldes ønsket om en rimelig rationel drift.

2. To-årig rotation

3. Hver mark deles i en A- og en B parcel

Alle marker deles så vidt muligt i en A- og en B- parcel, som er lige store og skiftevis bærer 1. – og 2. års afgrøde. (Fig. 1).

Dette er for så små marker kun muligt ved anvendelse af fræser. Anvendelse af plov gør det alt for besværligt.

I juli år 0 tilsås parcel A med den valgte blanding. På samme tid er parcel B en kløvergræsmark.

I løbet af efteråret år 0 og vinteren år 1 ædes efterhånden dækafgrøden på parcel A. (Fig. 2-5). Parcel B ligger stadig som kløvergræsmark. (Fig. 6).

Omkring 1. maj år 1 er dækafgrøden i parcel A normalt ædt op, og den overgår ved hjælp af udlægsafgrøden til kløvergræsmark. Samtidig fræses parcel B med kløvergræs.

I løbet af sommeren harves parcel B 3-4 gange for at fjerne even-

tuel kvik, samt for at fremprovokere spiring af de enårige ukrudtsarter. På denne måde lykkes det normalt at tilså parcel B i juli år 1, uden at der senere opstår store problemer med ukrudt.

Før næstsidste harvning tilføres evt. handelsgødning, så det kan nå at blive opløst og tilgængelig for planterne ved deres fremsprængning fra august.

Parcel A ligger sommeren over i år 1 som kløvergræsmark, og den slås med mellemrum fra midten af maj og frem til midten af oktober. Dette gøres dels for at hjortevildtet (især råvildt) ikke skal føle sig fristet til at afdække lammene på markerne, dels for at kron- og dåvildt sommeren igennem har et saftigt og attraktivt foder til rådighed. Det afslåede materiale efterlades til nedbrydning og efterfølgende humusdannelse.

Den sidste slåning i oktober placeres tidsmæssigt sådan at parcel A om efteråret (år 1) og vinteren (år 2) får et passende lag kløvergræs. På samme tid henligger parcel B nu med dækafgrøde. Derefter gentages processen.

Det skal her bemærkes, at hvis markerne ved anlæg er stærkt inficeret med kvik, er der ingen vej uden om en eller to gange sprøjtning med Roundup.

4. Såning i en regnfuld periode i juli

Der er flere fordele ved at tilså markerne i juli:

a) Hvis jorden er fugtig i juli, klarer planterne sig som regel til august. Fra august og fremefter er der normalt nedbørsoverskud, så

tørkeproblemer undgås, og evt. tilført gødning udnyttes optimalt. b) I modsætning til april er jordtemperaturen høj i juli. Det medfører en meget hurtig fremspiring og startvækst, hvilket stiller kulturplanterne gunstigt i konkurrencen med det enårige ukrudt.

c) Vildtet får et optimalt og letfordøjeligt foder på et tidspunkt, da den vilde flora er under nedvisning med stærkt faldende fordøjelighed til følge. Endnu en fordel er, at fodret er fint synkroniseret med lammene og kalvenes fravæning, og de har derfor stor gavn af det store udbud af proteinrige afgrøder.

d) Den lavere temperatur i månederne september til december sikrer en langstrakt vækstperiode med frisk grønt foder. (Havre modnes for eksempel ikke).

e) Sådanne vildtagre hjælper hjortevildtet til lettere at opbygge et godt feistlag før de egentlige vintermåneder. Dette er selvsagt af stor betydning, især for kron- og dåhjortene, som efter brunsten er afhængig af en hurtig genopbygning af feistreserverne. De kan så klare sig igennem vinteren med relativt mindre og relativt grovere foder.

Udsæd og gødning

Omkostningerne til drift af vildtagre ses i boks 1.

Kalkning

Vildtagrene kalkes hvert femte år med ca. 30 tons dolomitmalk (med magnesium). Doseringen fastsættes til ca. 3 tons/ha, men på grund af markernes beskedne størrelse sker der en overlappning i forbindelse

Boks 1. Omkostninger

Alle priser er beregnet ud fra drift af 27 små vildtagre på i alt 7 ha, excl. moms

Kalkning (7 ha hvert 5. år):	6.800 kr
Gødning (3,5 ha hvert år):	3.360 kr
Frø (3,5 ha hvert år):	3.097 kr
Dieselolie	
Arbejdsløn	

Boks 3. Nødvendige maskiner

Traktor
fræser
fjedertandsharve
såbedsharve
tromle
såmaskine
slåmaskine (slagle- eller rotorklipper)

De maskiner, der er mest anvendelige til arbejdet med vildtagre, er for små til det moderne landbrugs krav. Derfor kan man ofte hos maskinhandlere finde gode brugte maskiner til overkommelige priser. Se f.eks. www.maskinbladet.dk. Evt. kan man lave en låne/leje-ordning med naboejendomme.

med spredningen, og en del falder uden for vildtagrene.

Kalken tjener til at holde pH niveauet så højt, at bælgplanterne trives. Omvendt må et for højt reaktionstal undgås, da det fremmer nitrifikation og dermed nedbrydning af humuslaget. Calciumfosfat er vigtigt for hjortevildtets skeletopbygning og udgør ca. halvdelen af gevirs substansen.

Gødskning

På grund af frøblandingsens store indhold af kvælstoffikserende bælgplanter anvendes kun beskedne mængder af PK-gødning med mikrø-næringsstoffer. Der gødes kun på den halvdel af markerne, der tilsås i juli.

Til 3,5 ha har jeg brugt 500 kg superfosfat og 500 kg PK 0-4-21 med Mg/Cu/S. Det giver et årligt

Boks 2. Frøblanding

Til 3,5 ha

Dækafgrøde
50 kg havre
6 kg boghvede
40 kg gul lupin (Husk bakteriekultur)
20 kg fodervikke
2 kg foderraps
1 kg fodermarvkål

Udlægsafgrøde
10 kg frøblanding nr. 22 (2 sorter hvidkløver, 5 sorter rajgræs)
10 kg frøblanding nr. 33 (5 sorter rajgræs)*
10 kg frøblanding nr. 33 S (5 sorter rajgræs)*
6 kg timote
4 kg lucerne
4 kg rødskløver

* i alt indgår 9 forskellige rajgræssorter

Frø købes nemmest gennem en lokal grovvarehandel. De nævnte sorter og frøblandinger findes i DLF-TRIFOLIUMS produktsortiment (www.dlf.dk).

forbrug på ca. 60 kg fosfor og 105 kg kalium. Det svarer til et forbrug på 8,5 kg fosfor og 15 kg kalium pr ha vildtager/år.

Set i relation til ejendommens 66 ha, svarer det til et forbrug på 0,9 kg P og 1,6 kg K/år. Størstedelen fjernes atter ved vildtets fødeoptagelse, og en del deponeres ved den øgede humusdannelse. Derfor er en evt. frygt for udvaskning ubegrundet.

Såning

Den anvendte frøblanding ses i boks 2.

Efter opharvning sås først lupin og vikke i blanding. Disse frø er så store, at det er vanskeligt at få en ordentlig opblanding med de øvrige frø. Under denne såning måles arealet nøjagtigt med såmaskinens arealtæller.

Herefter blandes og sås alt det øvrige frø. (Husk omrøring i såkassen flere gange under såning). Da de fleste af sorterne har meget små frø, er det vigtigt at så overfladisk ved anden såning.

Til sidst tromles marken, hvorved frøene sikres god jordkontakt med hurtig og ensartet fremspiring til følge.

Lucerne og rødskløver anvendes for at gøre udlægsafgrøden (kløvergræs) tiltrækkende for råvildt året rundt. Næste år vil jeg til dette formål tillige anvende alsikekløver.

Prøv evt. med vintervikke i stedet for fodervikke.

Jeg kan anbefale at starte med den viste frøblanding. Senere skal man ikke tøve med at justere på blandingsforholdet og eventuelt inddrage andre arter. Har man fundet en blanding hvor alt gerne ædes, er der ingen grund til at anvende mere end 10-12 arter.

Vildtagres betydning

Landskabets rumlige opdeling med dels skov og lidet søgte naturarealer inden for skovdiget, dels alt det lokkende, velsmagende og letfordøjelige foder på marken udenfor, er den ringest tænkelige set ud fra hjortevildtets økologiske krav.

Hjortevildtets to hovedkrav til tilværelsen er tilstrækkeligt foder og nødvendig sikkerhed. Kronvildtet finder sikkerheden i de store plantagekomplekser, hvis fødeudbud er sporadisk og ofte af lav kvalitet. Det sender rudlerne ud på kilometerlange natlige vandringer til de omkringliggende landbrugsafgrøder. Samtidig bliver de måske 3-4 perioder med fødesøgning i skoven i dagtimerne

unødvendigt lange, og det går ofte ude over trævæksten i form af bid og skrælning.

En stor del af dyrenes næringsoptagelse går til at dække dyrenes forbrug af bevægelsesenergi, og derfor

er det ovenfor skitserede naturligtvis en dårlig cyklus for dyrene. Jo dårligere kvalitet føden har, desto mere tid og dermed energi forbruges der på fødesøgning. Ligeledes vil lange vandringer fra tykninger til attraktive landbrugsafgrøder - alt andet lige - øge foderbehovet og dermed øges skader på skove og marker.

Fra hjortevildtets synsvinkel vil en ændret arealanvendelse i retning af en mere mosaikagtig struktur være ideel. Med 10 % af skoven udlagt til produktive vildtagre jævnt fordelt i skoven, vil der døgnet og året rundt være attraktivt foder til rådighed i nærheden af de tykninger, hvor dyrene har dagsæde. Man kommer så ind i den gode cyklus, hvor dyrene pga. nærheden til næringsrige, velmagende fødeemner kan reducere aktivitetsniveauet, hvorved der spares energi.

Åbne naturarealer

Ifølge skovlovens Kap. 3, § 10, kan man ændre 10 % af det træbevoksede areal til åbne naturarealer.

Man stikker imidlertid sig selv blå i øjnene, hvis man tror, at sådanne arealer kan udvikles til attraktive fødesøgningssområder, der på nogen måde kan konkurrere med landbrugsafgrøder eller egeknopper.

Det er min erfaring, at sådanne arealer ofte ender med en meget ensidig vegetation bestående af græsser som kvik, bjergørhvene, hvene, fløjlgræs, bølget bunke, mosebunke eller lignende. Selvom disse græsser bliver slået, er de af begrænset værdi for hjortevildt (Fig. 7).

Man burde derfor ændre lovens ordlyd til: Åbne naturarealer eller vildtagre.

Diversitet og vildtagre

I den nuværende naturdebat er alle ord, der begynder med "natur" plusord, der signalerer variation, bæredygtighed, ansvarlighed m.v. Omvendt er ord, der begynder med "kultur" minusord, der forbindes med manglende variation, overudnyttelse, forurening, udvaskning m.v.

Vildtagre er naturligvis kulturarealer. Jeg har allerede gennemgået deres betydning for hjortevildt, men også for f.eks. harer er der tale om en kolossal biotopforbedring.

Ved at køre efter et toårigt rotationsprincip holdes disse arealer på et ungt successionstrin. Det er i princippet det samme der sker, når man slår, afgræsser eller afbrænder enge, overdrev og heder.

Fig. 8. Et dejligt syn en sommeraften: Hjorte på kløvergræsmark. 29/6-08.

Det er min erfaring, at uanset hvor meget man ukrudtsharver, er der altid på disse arealer et stort indslag af mange forskellige tokimbladede planter. Disse såkaldte ukrudtsarter bør man se som et velkomment element.

Mange af disse urter er også værdifulde foderplanter for især råvildt. Selv om de måske nok nedsætter produktionen lidt, er der jo ikke tale om en afgrøde til høst. Mange af disse urter er i dag sjældne planter i landbrugslandet pga. den effektive ukrudtsbekæmpelse. Vildtagre i skovene kan derfor på udmærket vis tjene som refugier for disse planter og de dertil knyttede dyrearter.

En solvarm august- eller septemberdag – når boghvede, lupin, vikke og mange enårige vilde urter blomstrer – er der et svir af flyvende insekter på vildtagrene. Noget vi ellers ikke er forvante med i den omliggende karrige natur.

For os som ejere (og sikkert også for skovgæster) er det en stor glæde året rundt at færdes i skoven med stedse nye indblik til frodigtgrønne vildtagre. Og det i en natur, der ellers domineres af ganske dystre farvetoner.

Dertil kommer, at vi ofte belønnes med synet af hjortevildt, som nyder det veldækkede bord (Fig. 8).

Grøfteoprensning

Skov og entreprenør

v/ Peter Nolsøe Petersen
4683 Rønnede . Mobil 2122 1709
e-mail: nolsoe@petersen.mail.dk

- Specialmaskine med kipbar undervogn og profilskovl.
- Oprensning af grøfter samt etablering af nye grøfter.
- Nedlægning af rør i overkørsler samt dræn.
- Grødeskæring med mejekurv.
- Kommer på Sjælland, Lolland og Falster.

23 års erfaring – høj kvalitet